

מצוות צריכות כוונה

ניתוח סוגי הכוונות

הכוונה היא מחשבה של האדם, אשר איננה נשארת בגדר מחשבה בלבד, אלא אף מכוונת את המעשה של האדם ומכאן שמה – כוונה. יש גם כוונה אשר איננה מכוונת לכתחילה את המעשה של האדם, אולם היא הנותנת, תוך כדי המעשה, את הכיוון והמשמעות של המעשה. לא מדובר כאן בכוונה היוזמת את המעשה, אלא במודעות הקובעת את "שמו" ומהותו של המעשה.

השאלה אם מצוות צריכות כוונה אם לאו, איננה מוגדרת כל צורכה, כי לא ברור מלשון השאלה, מהי הכוונה שבה עוסקים. יש כוונות המגדירות את המעשה, לדוגמא: להרמת חפץ בצורה סתמית ולא מכוונת אין משמעות משפטית, אולם אם ההגבהה תהיה ע"מ לקנותו יהיה זה מעשה קנין. אולם יש כוונות אשר מגדירות את הקשר, האחריות או האשמה של העושה ביחס למעשה, לדוגמא: חילול שבת בשוגג ובמזיד "שם" אחד להם, אולם עונשו של המזיד חמור יותר כי הוא אשם יותר. ניתן לראות שיש כוונות אשר מגדירות את שני הדברים כאחד. לדוגמא: כוונת ההורג להרוג משנה גם את "שם המעשה" מהריגה לרצח, וגם משנה את הקשר, את האחריות ואת האשמה של העושה. גם במצוות קיימים סוגים שונים של כוונה שיש לדון בהם:

1. כוונה לפעול את הפעולה שעושה את המצווה

סברות אפשריות לצורך בכוונה זאת:

א. ישנן מצוות אשר כל מהותן קשורה בכוונה לדוגמא: נראה במושכל ראשון, שמצוות קריאת שמע ע"פ מהותה היא קבלת עול מלכות שמיים. לכן לא נראה ששייך לקיים מצווה זו ללא כוונה.

ב. גם במצוות שבמהותן אינן קשורות בכוונה, אם לא מכוון לפעול את הפעולה, אפשר לומר שהפעולה נעשתה אך ה"גברא" לא עשה את המצווה. יתכן שיש מצוות שבהן לא צריך שום קשר "אישיותי-נשמתי" לעשיית המצווה, כגון בנית מעקה (כלומר יש מצוות שרק התוצאה המעשית חשובה בהן), במצוות אלו נראה שלא צריך כוונה. דוגמא לחסרון בכוונה זאת: אדם התכוון לשתות מים בליל פסח ונקלעה לו מצה לפיו ובלעה.

2. כוונה לעשות את המעשה

יש הבדל מהותי בין כוונה לפעול את הפעולה, ובין כוונה לעשות את המעשה. "מעשה" הוא דבר המורכב מפעולה פיזית ומשמעות וקשר הנותנים לו את "שם המעשה". יתכן שאדם מכוון לפעולה מסוימת אך לא מכוון למשמעות שלה. לדוגמא: אדם בלע מצה הואיל וסבר שהיא בשר ולא מצה. אם נאמר, שבאכילת מצה באופן זה לא יוצא ידי חובה, יש לחקור גם במצב זה, האם החסרון הוא שאין כאן "מעשה אכילת מצה", או שהחסרון הוא שהאישיות איננה קשורה לפעולה הפיזית שעשה גופו של האדם.

3. כוונה לצאת ידי חובה

הואיל והעלינו אפשרות שצריך להתכוון למהות או למשמעות של המצווה, יש לחקור האם מודעות להיות המצווה מצווה היא צורך מהותי במצווה. אם יש צורך מהותי כזה, יש לכוון לצאת ידי חובה. גם כאן יש לחקור, האם הצורך בכוונה לצאת ידי חובה היא משום שהכוונה הנ"ל מגדירה את המעשה כמעשה מצווה, או משום שאילמלי כן הגברא איננו קשור אישיותית למצווה.

4. כוונה לאדם מסוים

מצוות התורה עניינן לזכות או לחייב את הגברא. משמעותה של המצווה או העבירה היא היותה לזכות או לחובת אדם ספציפי. על פי הנחה זאת יתכן לומר, שבכל מצווה יש צורך לכוון ולייחד את המעשה לאדם שלשמו המצווה. ברור, שכאשר האדם עצמו הוא העושה את המצווה כוונתו לשם עצמו. הנפ"מ קיימת במקרה שאדם מוציא את חברו. אז יתכן שיצטרך המוציא ידי חובה לכוון להוציא את חברו.

5. כוונה או מודעות

כוונה היא היוזמת ומכוונת מראש את המעשה. מודעות היא תוך כדי המעשה. גם המודעות היא סוג של כוונה שהרי היא יכולה להגדיר את המעשה תוך כדי עשייתו. לכן גם היא מכוונת אותו, וגם היא בכלל כוונה תיחשב. יש מצוות אשר אינן צריכות כוונת מכוון מראש, ורצון לקיים את המצווה. אך מצד שני, במצוות אלו אין רק עניין בתוצאת המעשה, אלא יש גם עניין שה"גברא" יעשה את המעשה. במצוות אלו צריך מודעות, כי בלי המודעות יש כאן מעשה קוף בעלמא. לדוגמא: אכל מצה בערבי פסחים וחשב שזה בשר.

ניתוח הסוגיא במסכת ראש השנה¹

הסוגיא מתחלקת לשלושה חלקים עיקריים²:

- א. דברי הסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה, והקושיות עליהם ממשניות וברייתות.
- ב. ההשוואה בין השאלה האם מצוות צריכות כוונה, ובין השאלה האם מתחייב בבל תוסיף או בבל תגרע ללא כוונה³.
- ג. מעשה דר' זירא.

שלחו ליה לאבוה דשמואל

המקור הראשון הוא דברים ששלחו לאבוה דשמואל. ע"פ מסקנת הגמרא, פסק ההלכה בדברים הנ"ל: אם כפו גויים אדם לאכול מצה – יצא ידי חובה, למרות שלא התכוון באכילתו לשם אכילת מצת מצווה. מסיקה הגמרא, שלפי הדברים הנ"ל, לא צריך לכוון לשם מצוות תקיעה אלא גם אם תקע לשיר יצא⁴.

צ"ע, לאור הקדמתנו, מהי הכוונה שלא צריך אותה לדעת הגמרא. האם איירי בכוונה לשם מצווה; או שהכוונה היא כוונה לשם תקיעת שופר, ומי שתוקע לשיר לא נחשב תוקע. האפשרות הראשונה נראית פשוטה יותר. בדפוסים שלנו מופיע רבא, ואילו ברוב הראשונים הגרסא היא רבה. לקמן נראה שיש נפ"מ הלכתיות לגרסא זאת משום שהלכה כרבא נגד ר' זירא ונגד אביי.

מתעסק בשופר

הגמרא שואלת מדוע היה צורך לדייק שהתוקע לשיר יצא, והלא תקיעה לשיר ואכילת מצה משום אונס הן היינו הך. מיישבת הגמרא, שסלקא אדעתין לומר שאכילת מצה היא עניין מוחשי שאיננו תלוי בכוונה, אולם תקיעת שופר תלויה בזיכרון, שנאמר "זכרון תרועה", וכאשר איננו תוקע לשם התרועה אלא לשיר איננו זוכר והווי מתעסק בתקיעה.

בפשטות נראה, שהגמרא בהו"א לומדת מ"זכרון תרועה" שמתעסק בתקיעה לא יצא ידי חובה. לפי"ז מסקנת הגמרא היא שמתעסק בתקיעה יצא. וצ"ע שהמשנה לקמן (בדף לב ע"ב) פוסקת להדיא שמתעסק לא יצא.

- 1 דף כח – כט.
- 2 המעיין בהגהות על הדף וב"דקדוקי סופרים", יראה שבסוגיא זו יש בעיות קשות בגרסאות, בין בשמות האמוראים, ובין בכמה קיצורים ושינויים שיש להם נפ"מ להלכה. לקמן נעסוק בהם ביתר הרחבה.
- 3 הדיון כאן הינו כתוצאה מאחת הקושיות שהקשו על הסוברים שמצוות לא צריכות כוונה, אולם כתוצאה מקושיא זאת נוצר דיון שהוא מאמר מוסגר בפני עצמו.
- 4 לשון הגמרא היא "זאת אומרת" בלשון זאת אין הוכחה ברורה שהגמרא מסכימה לדברים.

וצ"ל⁵ שהגמרא למדה שמתעסק לא יצא ידי חובה גם בהו"א וגם במסקנה. ההבדל בין ההו"א ובין המסקנה הוא הבדל בהגדרת "מצוות תקיעת שופר". הגדרת מתעסק משתנה בעקבות שינוי בתפיסת המצווה. אם נאמר שה"זכרון" הוא חלק מהמצווה וצריך להיות מודע למצווה, אם האדם איננו מודע הרי הוא כמתעסק. אך אם נאמר שהתוקע לשיר יצא, משמע שהכוונה לשם מצוות תקיעת שופר איננה חלק מהמודעות הדרושה, וכוונת המשנה לקמן לאפוקי אדם שלא התכוון לתקוע כלל⁶.

אמנם ברש"י עצמו (בדף כח ע"ב ד"ה "קא משמע לן") משמע שחלק על תוס' וסבר שאמנם נחשב מתעסק, אולם מתעסק במצווה יצא ידי חובה, הואיל ומצוות לא צריכות כוונה.

וצ"ל שהראשונים פרשו את סוגיין לפי שני השלבים בסוגיא לקמן (דף לג ע"ב). בשלב הראשון מבינה הגמ' שהמשנה שם שאומרת שמתעסק בשופר לא יצא ידי חובה, מסייעת לרבא שהתוקע לשיר יצא, שכן דווקא מתעסק לא יצא. בשלב השני מסיקה הגמ' שאין סיוע לרבא, שכן ייתכן שרבא חולק על המשנה ופוסק שגם מתעסק יצא ידי חובתו. המשנה לפי שלב זה אליבא דמ"ד מצוות צריכות כוונה. תוס' והריטב"א הסבירו את הסוגיא לפי השלב בו רבא אזיל לפי המשנה לקמן, וסובר שמתעסק לא יצא ידי חובתו. רש"י הסביר את המשנה למ"ד מצוות צריכות כוונה, ומחלוקת תנאים יש בענין זה כפי שנראה לקמן. רבא לשיטתו חולק על המשנה⁷.

כוונת קריאת שמע

על פי מהלך הסוגיא אין הבדל בין דין כוונה בקריאת שמע ובין דין כוונה בתקיעת שופר. בסוגיא העוסקת בכוונה בקריאת שמע (ברכות יג ע"ב) יש גזירת הכתוב מיוחדת המלמדת שצריך כוונה. לפי"ז צ"ע כיצד משווה סוגיין את שני הדינים.

הגמרא מחלקת בדין כוונה בקריאת שמע בין כוונה לצאת, כוונה לקרוא, וקורא ע"מ להגיה. וצ"ע מהו החילוק בין כוונה לצאת ובין כוונה לקרוא, ומהו החסרון בקורא ע"מ להגיה שאין בקורא ע"מ לקרוא. וכמו כן בדין תקיעת שופר הגמרא מחלקת בין תוקע ע"מ לצאת ידי חובה, תוקע ע"מ לשיר, ותוקע שהוא "מנבח נבוחי". וצ"ע מהו "מנבח נבוחי", ומה ההבדל שבינו ובין תוקע לשיר. יש להעיר שהקורא להגיה הוא המקביל ל"מנבח נבוחי".

5 וכן משמע מתד"ה "אבל" בדף כח ע"ב ובריטב"א שם ד"ה "אבל הכא".

6 ועיין רש"י דף לג ע"ב ד"ה "מתעסק".

7 פטות המשניות והברייתות היא שמצוות צריכות כוונה.

בל תוסיף

לדעת אב"י אם תוקע לשיר יצא אע"פ שלא התכוון לצאת ידי חובה, הישן לילה שמיני בסוכה עובר על בל תוסיף גם אם לא התכוון לשם הוספה אלא לשם שינה. כלומר, הדרישות ממעשה מצווה זהות לקריטריונים של בל תוסיף. בהמשך הגמ' אומר רבא⁸ שלצאת ידי-חובה לא צריך כוונה, להוסיף בזמן שהמצווה שייכת גם כן לא צריך כוונה, אולם להוסיף כשהמצווה לא שייכת צריך כוונה. וצ"ע מה הקשר בין הזמן שבו נעשית ההוספה ובין הצורך בכוונה ע"מ להתחייב בבל תוסיף. דממאי נפשך – אם בל תוסיף צריך כוונה, כלומר כל הוספה שאיננה לשם הוספה על המצוות אלא לשם נוחות וכיו"ב, לא מחייבת בבל תוסיף, ה"ה אם הוסיף מטעמי נוחות בזמן החיוב לא יתחייב, בבל תוסיף. ואם הוספה על המצוות מחייבת אף ללא כוונה להוסיף, הוא הדין שלא בזמנו יתחייב שהרי בכל אופן הוסיף. ועוד קשה – מדוע לצאת ידי חובה לא צריך כוונה, כלומר גם מעשה ללא כוונה נחשב מעשה מצווה, ואילו לענין בל תוסיף, מעשה ללא כוונה איננו נחשב מעשה מצווה נוסף ע"מ להתחייב משום בל תוסיף.

והנלענ"ד הוא, שהכוונה היא הנותנת משמעות למעשה. אולם ברור שגם סוג המעשה, ההקשר והמצב משפיעים על המעשה. כשאדם עושה מעשה מצווה נתפס המעשה כמעשה של מצווה אף אם לא התכוון. אולם כשעושה מעשה לא סטנדרטי צריך כוונה ספציפית ע"מ לתת "שם" למעשה. כאשר מוסיף על מצווה בזמנה, נראה שיש כאן מעשה מצווה. אולם, במצווה שלא בזמנה, לא נראה המעשה כמעשה הוספה על המצווה אלא אם כן התכוון במפורש ויצר "שם" לא סטנדרטי למעשה.

מעשה דר' זירא

המסקנה העולה מפשט הסוגיא לעיל היא שרבא סובר שמצוות לא צריכות כוונה. על כן יש להקשות מהמשך הגמרא המביאה את מעשה דר' זירא שמוכח ממנו שגם משמיע צריך כוונה.

מהי הכוונה במעשה דר' זירא? ע"פ הפשט נראה שהיא כוללת שני רכיבים :

- א. כוונה לתקיעה. ב. כוונה לשם השומע.
- למדנו מכאן סוג חדש של כוונה⁹: כוונה לשם שומע. סוג זה נתון ע"פ הגמרא במחלוקת תנאים, וצ"ע מהי הסברא והצורך בכוונה זו.
- צ"ע האם ר' זירא דורש כוונה לשם תקיעת מצווה או רק כוונה לשם תקיעה. הואיל ואמרנו שפשטות הסוגיא לעיל היא שצריך כוונה לשם מצווה, והסוגיא השווטה

8 על פי הנוסחה בגמרא הנדפסת.

9 בפשטות, הגמרא הביאה את ר' זירא להראות שסבר שמצוות צריכות כוונה. אולם מהמעשה מוכח שהצריך עוד כוונה שהגמרא לא התייחסה אליה קודם, והיא הכוונה לשם שומע. לכן הקשו על ר' זירא מהתוספתא (מסכת ר"ה פב ע"א) שמשמע ממנה שלא צריך כוונה לשם שומע ספציפי, אע"פ שלעיל (דף כח ע"ב) הביאו ראייה מהתוספתא הזאת לכך שצריך כוונה.

את כוונתו של ר' זירא לכוונה דלעיל, נראה גם לומר בפשטות שכוונת ר' זירא היא שצריך כוונה לשם מצווה.

הגמרא מוכיחה שלא צריך כוונה לשם שומע ספציפי מהברייתא: "נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע לא יצא... עד שיתכוון שומע ומשמיע". הגמרא מדייקת שאם נתכוון המשמיע לעצמו יצא השומע כשם ששומע מתכוון לעצמו. יש להעיר בלשון הגמרא שמקשה "וקתני לא יצא", והרי אדרבא היתה צריכה להקשות "וקתני יצא". ונראה שיש כאן שיבוש, ועיין בהגהות מהר"ב רנשבורג (בסוגיין כט ע"א) ובמ"ש שם בשם הגר"א וצע"ג.

הסוגיות בכרכות ובפסחים

הסוגיא במסכת ברכות

במסכת ברכות (דף יג ע"א – ע"ב) מובאת המשנה שהובאה בסוגיין. גם שם מקשים שנראה מהמשנה שמצוות צריכות כוונה, ועונים ששם איירי בקורא להגיה. משמע גם משם שהכוונה בקריאת שמע היא אותה כוונה שמדובר בה בשאר המצוות. אולם בהמשך סוברים תנאים שדי להתכוון בחלקים מסוימים של קריאת שמע (כגון עד "על לבבך" ע"ש), ואם מצוות צריכות כוונה מדוע לא צריך לכוון גם בשאר הפרשה, ואם אינן צריכות, מדוע צריך לכוון בתחילת הפרשה.

הסוגיא במסכת פסחים

הגמרא בפסחים (דף קיד ע"ב) מדייקת מהמשנה (דף קיד ע"א) שאם אכל מרור ולא התכוון לשם אכילת מרור צריך לאכול פעם נוספת, משום שמצוות צריכות כוונה. הגמרא שם דוחה את ההוכחה ואומרת שהטיבול בפעם השניה מטרתו להתמיה את התינוקות, ולעולם מצוות לא צריכות כוונה. הגמרא מביאה ראיה מברייתא מפורשת שאכילת מרור ל"צ כוונה.

מסקנת הגמרא היא שהתנאים חולקים האם מצוות צריכות כוונה. לדעת ת"ק אמנם ניתן לאכול מרור בלא כוונה, אולם ר' יוסי סובר שחייב לאכול פעם נוספת. הגמרא מוכיחה מדנקט ר' יוסי לשון מצווה, שאכילת המרור בפעם השניה היא מעצם מצוות מרור, ולא כדי לעשות שינוי ולהתמיה את התינוקות.

שיטות הראשונים

הרי"ף¹⁰

ניתן לראות שהרי"ף פסק שצריך כוונה, שכן הביא את הברייתא "נתכוון שומע וכו'" וכן המשיך לשיטתו ופסק כר' זירא שהצריך גם כוונה להשמיע לאדם שרוצה לצאת

10 דף ז ע"ב מדפי הרי"ף.

מצוות צריכות כוונה

ידי חובה. בהמשך דבריו כתב: "אע"פ שמתכוין להוציא עצמו ידי חובתו אין חברו השומע תקיעתו יוצא ידי חובתו עד שיתכוין התוקע להשמיעו".
גבי כוונת התוקע לעצמו כתב במפורש שהתכוון להוציא עצמו ידי חובתו, אך לגבי כוונתו לשומע כתב ש"יתכוון התוקע להשמיעו". יש שתי אפשרויות להבנה בדברי הרי"ף:
א. כוונתו להשמיע לשומע ולהוציאו ידי חובתו.
ב. כוונתו להשמיע לשומע וא"צ לכוון להוציאו ידי חובתו.

בעה"מ¹¹

גירסתו בגמרא "רבא", וע"כ פוסק כרבא שמצוות ל"צ כוונה. לפי דבריו ליתא לדרי' זירא.

ה"יש שסבורים"¹²

לשיטתם, ר' זירא לא עוסק כלל בכוונה לצאת ידי חובה, אלא רק בכוונה לשמוע ולהשמיע. ועל כן רבא ורי"ז לא חולקים, וכל אחד דיבר על כוונה אחרת (רבא עוסק בכוונה לצאת ידי חובה).

על שיטה זו יש מספר קושיות:

1. בגמרא משמע שר' זירא אכן מדבר גם על הכוונה שבה דיבר רבא, שהרי הגמרא קישרה את דברי ר' זירא לדבריה על הכוונה.
2. מקשה בעה"מ שא"א לומר של"צ כוונה לצאת ידי חובה, אולם צריך כוונה לשם השומע, שהרי עצם הכוונה לצאת ידי חובה היא יותר ראשונית ויותר בסיסית מאשר כוונה דווקא למישהו מסוים.

בענין הקושיא השניה, נראה שהנחתו של בעה"מ איננה הכרחית. ניתן לומר של"צ כוונה לצאת ידי חובה, אולם צריך שהמעשה יהיה לצורך השומע. הכוונה לשם השומע והכוונה לצאת ידי חובה לא בנויות זו על זו אלא הן שתי כוונות נפרדות, משתי סיבות שונות. כוונה לצאת ידי חובה היא המגדירה את המעשה כמעשה מצווה. אך כוונה לשם שומע היא המייחסת את מעשה התקיעה עצמו לשומע. כל מעשה מצווה הוא מעשה ייחודי ואינדיבידואלי, ול"ש שיהיה מעשה תקיעה רגיל שאיננו עבור שומע ספציפי.

11 דף ז ע"א מדפי הרי"ף.

12 שהובאו בבעה"מ.

הרמב"ן¹³

הרמב"ן גורס "רבה" ולא "רבא". אולם לשיטתו, אף רבה עצמו רק מנתח את דברי השולחים ששלחו לאבוה דשמואל, ולא סובר בוודאות שהלכה כדבריהם. ועל כן, הרמב"ן לא גורס בגמרא "אלמא קסבר רבה מצוות אין צריכות כוונה", אלא "קמ"ל מצוות א"צ כוונה" (הכוונה לשולחים לאבוה דשמואל).

הרמב"ן נוטה לפסוק כר' זירא שכן אווירא דא"י אחכמיה. כמו כן פשט המשניות והברייתות מורה כדבריו. (ר' זירא עוסק באותה הכוונה שהגמרא דברה עליה וחולק על השולחים לאבוה דשמואל.)

כמו כן, בקריאת שמע נפסק שבפסוק ראשון צריך כוונה. מכאן יש ראייה שמצוות צריכות כוונה. בשאר הפסוקים לא צריך כוונה משום שהפסוק הראשון הוא עיקר מצוות קריאת שמע, והקורא את הפסוק הראשון לבד – יצא ידי חובתו.

שיטת הריטב"א¹⁴

באיסורין יש מיקרים שמתעסק חייב (כגון מתעסק בחלבים ועריות) משום שגופו נהנה, אע"פ שלא כוון לפעולה (כגון שנקלע לו לתוך גרונו) או שלא כוון למעשה (כגון שכיוון לאכול שומן ואכל חלב). אולם במצוות בכל מקרה לא יצא המתעסק ידי חובתו.

צ"ע מ"ש מצוות מעבירות. ואולי יש לומר שבמתעסק בחלבים ועריות ה"נזק" הרוחני הוא בקלקול הגוף ע"י הנאה ממאכלות אסורים. משא"כ במצוות, התועלת הרוחנית היא ע"י מעורבות הגברא במעשה. לעני"ד מוכרחים לומר שהריטב"א לא איירי במצוות שכל ענינן אינו בעשיית המצווה אלא בתוצאה של המעשה כגון מעקה.

בהמשך דבריו כותב הריטב"א שמתעסק לא יצא למרות שתוקע לשיר יצא. וצ"ע מ"ש מתעסק מתוקע לשיר. וצ"ל שהריטב"א חלק על רש"י (שסבר שמתעסק יצא ידי חובה למ"ד מצוות א"צ כוונה) משום שאזיל לשיטתו שצריך "מעשה תקיעה"¹⁵. התוקע לשיר עושה מעשה תקיעה אע"פ שלא התכוון לשם מצווה, ואילו המתעסק לא עושה מעשה תקיעה אלא נפיחה בלבד. בהו"א הבינה הגמרא, שכל מי שלא מודע לתקיעה לשם מצווה ("זכרון תרועה") כגון תוקע לשיר – נחשב מתעסק. במסקנה הסיקה הגמ' שמתעסק הוא דווקא כש"מנבח נבוחי". "מנבח נבוחי" לשיטתו הוא נפיחה בשופר שיצא ממנה תקיעה. וצ"ע מ"ש מנבח נבוחי מתוקע לשיר.

במקביל לדין שופר מעמידה הגמרא את דין קריאת שמע. לדעת מ"ד מצוות א"צ כוונה, הקורא ע"מ לקרוא יצא אע"פ שלא התכוון לשם מצווה. אולם הקורא להגיה לא יצא. צ"ע מדוע, שכן לדעת הריטב"א אין הבדל ממשי בין קורא ע"מ לקרוא, ובין קורא ע"מ להגיה¹⁶.

13 ספר המלחמות דף ז ע"א ברי"ף.

14 בסוגיין.

15 עיין בסוגיית ניסדק לרוחבו לעיל.

16 בניגוד לרש"י שפירש שהמגיה קורא בצורה מגומגמת. ונראה שכוונתו למ"ש ר"ח בסוגיין ועוד ראשונים שקורא לפי הכתיבה ולא לפי הניקוד והקריאה.

מצוות צריכות כוונה

וצ"ל דאזיל הריטב"א לשיטתו שצריך מעשה תקיעה כמ"ש. והנופח בשופר לא עשה מעשה תקיעה אע"פ שהוציא קול מן השופר. וכן בקריאת שמע, אם קרא ע"מ לקרוא עשה מעשה קריאה, משא"כ הקורא ע"מ להגיה אע"פ שיצאה קריאה מפיו, לא עשה מעשה קריאה אלא מעשה הגהה.

אנו רואים שיטה עקרונית בריטב"א, שבמצוות צריך לעשות מעשה ש"שמו" הוא מעשה המצווה, ולא מספיק לפעול פעולה שתוצאתה החיצונית היא המצווה.

הריטב"א פוסק, כדעת רבא, דמצוות לא צריכות כוונה. ומקשה: מדוע לפי כל התנאים במסכת ברכות צריך כוונה בקריאת שמע, ונחלקו רק עד היכן צריך לכוון, והלא דעת רבא שמצוות אינן צריכות כוונה. ומיישב שהכוונה האמורה שם היא "שיכווין לבו למה שאומר, ולפנות מחשבותיו מהרהורין דעלמא, וזו היא כוונת הלב שהזכירו במסכת ברכות ובכל מקום לענין תפילה" (ריטב"א שם), כלומר בקריאת שמע ותפילה יש דין מיוחד שצריך לכוון למה שאומר. ונראה שהסברא לזה היא שהן עבודה שבלב, וכל עניינן הוא בלב, ואם האדם לא מודע בליבו למה שאומר, לא יצא ידי חובתו. אולם בסוגיין איירי בכוונה לצאת ידי חובה, ובזה יש מחלוקת.

אלא שצ"ע שהרי הסוגיא שלנו השוותה את הכוונה האמורה בקריאת שמע לכוונה בשופר ובמגילה. ומסביר הריטב"א שהמשנה המדברת על כוונה מדברת על כל הפסוקים בקריאת שמע, ולפי"ז ברור שאיירי בכוונה לצאת ידי חובה, וסוברת המשנה כמ"ד מצוות צריכות כוונה, אא"כ נאמר שאיירי בקורא להגיה. אולם המחלוקת בשאלה עד היכן צריך לכוון הן במכוון ליבו למה שאומר, ולשאלה זאת אין נגיעה לסוגייתנו כמ"ש.

הרמב"ם

לגבי שופר פוסק הרמב"ם (הלכות שופר, ב', ה"ל ד-ה) הלכה כר' זירא שמצוות צריכות כוונה לצאת ידי חובה. גם המשמיע מכוון להוציא ידי חובה. משמע שסבר כפשט הסוגיא שר' זירא עסק בכוונה לצאת ידי חובה וגם בכוונה להוציא ידי חובה (כאפשרות הראשונה ברי"ף), וחלק על מ"ד מצוות ל"צ כוונה.

אולם בענין אכילת מצה פוסק (הלכות חמץ ומצה פ"ו, ה"ל ג') שמהני אף אם לא התכוון. וצ"ע שסותר א"ע.

והנראה הוא, שהבין את סוגיין בצורה הפשוטה ביותר. ר' זירא איירי בשופר, ולא חלק על "שלחו ליה לאבוה דשמואל". הרמב"ם הבין שר' זירא מחלק בין מצה שבה יוצא ידי חובה אף אם לא התכוון משום שהמעשה הוא מעשה מטריאליסטי, ובין שופר שהוא עניין רוחני ובו לא יוצאים ידי חובה, אם לא התכוון, וכל מי שלא מתכוון לשם מצווה לא מקיים אותה.